

Beppe skrev texten när jazzen blev folkkär

Av KLAS GUSTAFSON

En kort tid i början av 60-talet, i glipan mellan den första rock'n'roll-febern och den brittiska popvågen, hamnade allt ljus på jazzen. Nyfikna musikanter som pianisten Jan Johansson, kontrabasisten och arrangören Georg Riedel och sångerskan Monica Zetterlund gjorde sångbar jazz som spelades överallt. Bakom dem stod Beppe Wolgers – och bakom honom Lester Young och Evert Taube.

Georg Ridel minns Beppe Wolgers ankomst som en befrielse:

– Han skrev texter på svenska, till jazzmelodier, redan det var väldigt ovanligt. Det var väl ingen som tidigare hade kunna göra det på ett tillfredsställande sätt, för man uppfattade det som ganska töntigt när man sjöng jazz på svenska.

Musikkritikern Martin Nyström i Dagens Nyheter menar att svenskt 60-tal är omöjligt att tänka sig förutan Beppe Wolgers: "I hans ord-sättningar träffas för första gången det svenska språket av jazzens och den sofistikerade amerikanska schlagerns puls. Här uppstår ett helt nytt sätt att sjunga på svenska."

BEPPE WOLGERS HADE VÄXT UPP med swing och cool. Krigsårens nätter låg han med örat mot radiosändningarna från American Forces Network för att få höra jazz. Benny Goodmans "Body and Soul" slet han blank på vevgrammofonen.

Hösten 1943 var Beppe Wolgers 14 år, en missanpassad elev vid Nya Elementarskolan i Stockholm som nyss hade fått en gitarr. Uppsatsen på temat "Min käraste sysselsättning på fritiden" blev en flammande appell för jazzen som konstform, detta vid en tid då fisförnäma musik-kritiker gärna avfärdade den som "djungelvrål".

En gång rynkade kännarna minsant på näsan även åt den wienska dansmusiken, men "en vacker dag blev den förklarad klassisk", skrev Beppe Wolgers i uppsatsen och förutsåg att samma sak skulle hända med jazzmusiken: "När jazzen är som bäst är den både originell och vacker och stimulerande, den är en konstform i miniatyr, men som sådan finns det alla skäl att ta den på allvar." Musiken är, skriver han i

När Monica Zetterlund sjöng "Sakta vi gå genom stan" fick Sverige en populärmusik med jazz-prägel, på samma gång cool och hemvävd. Så ville Beppe Wolgers ha det. Långt före "Godnatt-stunden" och "Dunderklumpen" gjorde han jazzen folkkär.

uppsatsen, "en värld för sig själv, där allt är roligt, vackert, fascinerande..."

Det skulle ännu dröja 17 år innan han kunde sätta sin plan i verket: att höja jazzens status bland dem som fann den okultiverad och musikaliskt osmaklig.

VÅREN 1960 BETRAKTADES Beppe Wolgers ännu efter tre diktsamlingar och två prosaböcker som en lovande författare. Han skrev texter till Stockholms kabaréscener och till radions underhållningsprogram, alla kunde gnola hans och Olle Adolphsons visa "Okända djur". Han hade fått sin första anställning, som journalist vid Stockholms-Tidningen.

Nu läste han Evert Taubes nyutkomna bok, den självbiografiska "Berättelser under ett fikonträd", och blev speciellt förtjust i en novell där författaren beskriver hur han i en ung kvinnas sällskap vandrar genom ett öde Stockholm en sommarnatt år 1909. På Vasabron, mellan Tegelbacken och Gamla Stan, stannar paret. Klockan är två, solen går upp. Riddarfjärdens skutor lättar ankar, en man klättrar upp i masten på sin galeas för att klara ut vimpeln. Scenen inspirerar Evert Taube att stämma upp den Bellmans epistel där solen glimmar blank och trind och höbåtens vimpel sträcks.

Möjligen hamnade Beppe Wolgers själv på Vasabron en tid efter läsningen, kanske hade han just stigit ut från Trianon, nattklubben på Strömsborg. Det hade blivit försommar, dagen grydde. Klockan var två, hela himlen var blå. Riddarfjärden låg blank mot Långholmen och Essingeöarna, 4:ans spårvagn gled över Västerbron. Snart steg en gnistrande sol, trastarna vaknade, hemligt gick träden i blom. Där och då föddes "Sakta vi gå genom stan", Beppe Wolgers egen epistel till Taube och till Bellman, en hyllning till deras stad.

Melodin hade Beppe Wolgers haft i huvudet länge, han glömde aldrig skivan han köpt i Philadelphia 1947, under ett skolår i USA. "Walking My Baby Back Home" handlar om pojken som följer sin flickvän hem, pianisten och sångaren Page Cavanaugh's trio gjorde den som en sorglös svängande ballad, framförd i förföriskt lena stämmor. Texten beskriver en lantlig kvällspromenad, det unga paret vandrar arm i arm förbi gårdar och fält. Nu tog Beppe Wolgers hem sången till sin egen stad: "Åh, det är skönt när mitt Stockholm är grönt."

BEPPE WOLGERS HADE REDAN tidigare försökt sig på att skriva schlager-texter, övertygad om att även en slagdänga skulle kunna vara fyndig och kvick. I hans skalle fanns hela den amerikanska sångboken, full av intelligenta texter till sångbara melodier. Han insåg att varken Ella Fitzgerald eller Frank Sinatra någonsin skulle hålla till godo med något så enfaldigt som de svenska schlagertexterna. Musikförläggarna tyckte däremot att Beppe Wolgers texter innehöll alldeles för svåra ord.

Tillsammans med vännen och författarkollegan Pär Rådström hade Beppe Wolgers fått uppdraget att skriva en föreställning till kabaréscenen Hamburger Börs i Stockholm. Medan Pär Rådström sammaställde ett jazzhistoriskt potpurri, passade Beppe Wolgers på att skriva

svenska texter till melodier av George Gershwin, Duke Ellington och Ray Charles.

Det var också Pär Rådström som presenterade Beppe Wolgers för kabaréns stjärna, en 24-årig jazzvokalist som efter en omskakande USA-resa och en misslyckad folkparksturné var beredd att lämna artistlivet. Hennes namn var Monica Zetterlund. Med hjälp av Beppe Wolgers sångtexter skulle den vacklande karriären snart ta ordentlig fart.

– "Sakta vi gå genom stan" är ett genombrott, sen gjorde hon ju många låtar på svenska, säger Georg Riedel, som arrangerade låten och var orkesterledare vid skivinspelningen, hösten 1961.

Georg Riedel hade sitt hjärta i jazzen, för försörjningens skull var han vid den här tiden tvingad att spela underhållningsmusik som anställd studiomusiker. Då dök Beppe Wolgers upp och erbjöd en tredje väg, mellan renlärig jazz och fänig schlager.

– Det var nytt, tidigare hade man inte tagit det på allvar, sjöng man på svenska var det schlager i ofta ganska töntiga översättningar, utan litterärt värde. Nu plötsligt blev det jazz!

Musiken blev populär, den spelades i radion, sjöngs i TV, skivorna sålde i upplagor som jazzmusiker dittills bara kunnat drömma om.

ETT ÅR EFTER "Sakta vi gå genom stan" skulle Beppe Wolgers skriva Monica Zetterlunds sångnummer till föreställningen "Party" på Lilla Teatern i Stockholm. Georg Riedel låg hemma i influensa när brev-bäraren kom med ett fyra sidor långt, maskinskrivet manuskript från Beppe Wolgers. Det var 92 oregelbundna rader utan rim, anspelningar på olika jazzstilar och jazzmusiker, mycket hummelihum och dummeli-dum, massor med punkter, ett och annat pripp-plipp!

Beppe Wolgers ville bryta den traditionella melodins form och göra en generös och tillåtande tillfällighetssång. Han tänkte på barnens hemmagjorda melodier med hemliga språk, han tänkte på de underliga visselmelodier hans mamma brukade försjunka i när hon lagade mat. Text och melodi kunde barka iväg, orden stämde med musiken också om man sjöng "Nu ska jag unna mig ett par nya skor – kanske två par och dyra också!".

Det var ett trösterikt sätt att skapa musik, tyckte Beppe Wolgers: "Ingen kan säga: 'Du sjunger falskt.' Eller 'Du sjunger fel ton där!' Eller 'Nä, hör på nu – så här går melodin!' Hur man än sjunger är det rätt."

I början var det omöjligt att ens tänka sig musik till den texten, det var nästan talspråk, erinrar sig Georg Riedel i dag, 40 år senare. Han betraktade inte texten som sångbar, ingen skulle kunna lära sig den.

– Jag hade egentligen aldrig skrivit några låtar före det här, jag vet inte hur han överhuvud taget kom på idén att ge mig uppdraget. Jag hade komponerat mycket, men bara instrumentalt, och hade egentligen inget större intresse av vokalmusik vid den här tiden.

I sjuksängen väckte det omöjliga manuskriptet Georg Riedels lust, det knasiga uppdraget utmanade musikanten i honom och han skrev febrig ett tiosidigt notmanus, ungefär 250 takter i åtta tonarter, det var

inte ens genomgående vals. Monica Zetterlund baxnade när hon fick text och noter i sin hand. Beppe blev förbluffad och fascinerad: "Det var en underbar känsla att göra en 'låt' som kunde se ut hur som helst – utan hänsyn till en enda konvention!"

Det blev "Vilsevalsen". Den mötte sin publik i november 1962, Monica Zetterlund sjöng den klädd i rutig cape och med en liten pillerburk på huvudet. Hon hade inte bara lärt sig texten och musiken, hon hade gjort sången till sin egen.

"Det är Wolgers lyckokast denna kväll: en alldeles bedårande visa, underfundig, kvick, vemodigt-ironisk, nyckfull och graciös, säkert en av de bästa saker han någonsin gjort och suveränt framförd av Monica Zetterlund. Den förtjänar verkligen att bli en stor schlager", skrev en recensent.

Någon stor schlager blev den aldrig, men den bildade skola för hur man kan göra text och musik inom den här genren, menar Georg Riedel:

– Det var ju något helt nytt, han siktade väldigt högt – och det var tur!

Georg Riedel eget musikskapande fick med Beppe Wolgers hjälp en ny inriktning:

– Det var första gången jag upptäckte hur intressant det var, sambandet mellan ord och musik. Sedan har jag ägnat i stort sett hela mitt liv åt det. Han betydde väldigt mycket, jämsides med mitt samarbete med Astrid Lindgren.

BEPPE WOLGERS TOG beställningsjobb, för brödfödans skull, men tyckte egentligen inte om dem:

– Grammofonbolagen ber mig ofta. Men det är ohyggligt svårt. Jag har bett att få slippa. Text måste komma från en själv – annars blir den tillgjord.

Han ville veta vem han skrev för, ville se ett ansikte framför sig och han lärde känna artisterna väl. De tidiga visorna från det litterära 50-talet var tonsatt lyrik, under det det hoppfullt gränslösa 60-talet började Beppe Wolgers skriva brukstexter som först och främst skulle höras.

Orden som har ett naturligt sväng, som är ett med musiken och som ligger bra i en sångares mun ser lätt löjliga ut på papperet. Ofta nöjde sig Beppe Wolgers med ordlikhet i stället för att fila till ett riktigt rim. Det som i manus kan se ut som slarv skänker sången liv, den ofullkomliga texten tycks vara född i stunden, orden fångade i flykten, jazzens puls fäst på papper. Det är ett musikideal från Chicago den 9 oktober 1936, stunden då Lester Youngs tenorsaxofon i ett klingande manifest lösgör sig från den robust svängande Count Basies orkester och företar en vidlyftigt fri flykt genom "Lady Be Good". Beppe Wolgers har beskrivit detta ögonblick:

"Då såg man viktlösheten. Tröghetens, tyngdlagens upphävande. Hörde alla motstånd krossande, ett 'äntligen', en suck som väntat tusen år att komma fram. Här var beviset. Gissningar, förhoppningar, teorier, utopier besannades."

Beppe Wolgers fick 1967 Evert Taube-stipendiet för att han skänkt

den svenska kabarévisan och schlagern ”en rytmisk och poetisk frihet som är fantasins egen”. På samma otvungna sätt som Evert Taube en gång fått tangon från Samboronbón att slå rot i svensk mylla planterade Beppe Wolgers in nord-amerikansk jazz.

Under fem år hade han och Monica Zetterlund ett nära samarbete, totalt sjöng hon in 35 Beppe Wolgers-låtar och framförde många fler i TV-program, kabaréer och revyer. Av alla de låtar hon sjungit in är det ”Sakta vi gå genom stan” publiken alltid velat höra, själv hann hon bli ordentligt less på den. Sången finns med i den nya upplagan av ”Den svenska sångboken”, därmed är den definitivt inlemmad i kulturarvet.

Beppe Wolgers gav jazzen sin stund i rampljuset, sedan kom Beatles och studentrevoltens 1968 och för jazzen blev allt som vanligt: förpassad till sin dunkla vrå, sekteristerna till glädje. Beppe Wolgers skrev i stället revyer med Povel Ramel, älskliga sånger som ”Ta av dej skorna” och satanista texter till Lars Ekborg, han blev alla barns Beppe med ”Godnattstunden” och ”Dunderklumpen”.

Men det är helt andra historier. ❖